

ترانه های

بومی

« کاختی »

نوشته روح الله خالقی

در سفری که اخیراً با تعداد شوروی رفته بودم هر جا که فرصتی میکردم از مؤسسات موسیقی و خاصه قسمت موسیقی محلی و فولکلوری بازدید مینمودم از جمله در تفلیس خواستم بخواص موسیقی ملی گرجستان آشنا شوم و این موضوع را با میزبانان در میان گذاشتم. آنها هم مرا بکنسرواتوار اهنمایی نمودند.

مطلبی که در بادی امر بسیار جلب توجه مرا کرد این بود که موسیقی توده مردم و آهنگهای محلی دهات و روستاها را هم ضمن مسائل فنی دیگر در کنسرواتوار مورد مطالعه و دقت قرار میدهند و مانند جمهوریهای دیگر برای مطالعه این قسمت بخش مخصوصی در کنسرواتوار دایر است. در تفلیس هم سه موسیقیدان متخصص در این قسمت مشغول کار و بررسی و تجسس بودند. نخست آقای « اتاز چیچاوادزه » که مدیر و مسئول قسمت فولکلور بودند. دیگر آقای پروفسور « گریگور چخیک وادزه » و سومی آقای پروفسور « پاولی خوجوا ».

شخص اول قسمتی از آهنگهای بخش « کاختی » را که گرد آورده و بچاپ رسانیده بود بن اهداء کرد که بعد راجع بآن گفتگو خواهم کرد. پروفسور دومی

نیز گفت تألیفی در این باب دارد که بچاپ رسیده است و قرار شد بعداً برای من بفرستد.

در حال اهمیت مطلب اینجاست که موضوع مطالعه آهنگهای محلی در هر یک از جمهوریهای شوروی یکی از وظایف کنسرواتوار است و برای عملی نمودن این منظور هیئت‌هایی از متخصصین فن با دستگاه ضبط صوت و وسایل و لوازم دیگر بنقاط مختلف جمهوری سفر می‌کنند و علاوه بر ثبت آهنگها و اشعار و فیکورهای رقص مشخصات هر آهنگه را نیز یادداشت می‌نمایند و نوارها و یادداشت‌ها را بر کز مطالعه فولکلور کنسرواتوار می‌آورند. در این‌جا متخصصین فن مطالب ثبت و ضبط شده را دقیقاً مورد مطالعه قرار میدهند و مشخصات آهنگها را در دفاتر مخصوص یادداشت می‌کنند و باین ترتیب است که آهنگهای محلی هر ناحیه از روی نوارها ثبت نویسی میشود و بچاپ میرسد و در دسترس علاقمندان گذاشته میشود.

در کنسرواتوار تفلیس در اطاق بزرگی که اختصاص باین کار داشت و در طبقه پنجم عمارت واقع شده بود متخصصین فن و پروفسورها و متصدی دستگاه ضبط صوت حضور داشتند. نخست دفاتر ثبت آهنگها را ارائه دادند که بانظم و ترتیب تمام آنچه گرد آمده بود در آنجا یادداشت شده بود. بعد چند نوار بطور نمونه شنیده شد. ضمن شنیدن آهنگها مطلب مهمی جلب توجه مرا کرد. بعضی آهنگها دو صدائی و برخی سه صدائی خوانده شده بود. پس از اینکه موضوع را پرسش کردم معلوم شد مردم گرجستان طبق سنت و عادت قدیمی و طبیعی هر آهنگه را با اصوات مختلف میخوانند و حتی مردم عادی بدون اینکه از موسیقی و هارمونی اطلاع فنی داشته باشند این روش را در خواندن نغمه‌ها بکار میبرند و از این‌جا بخوبی معلوم میشود که مردم گرجستان دارای احساس شنوایی دقیق هستند که بطور طبیعی بخواندن صداهای مختلف عادت کرده‌اند.

کتابی که هم‌اکنون در دست من است و چنانکه قبلاً اشاره کردم آقای «اتار چیچاوادزه» اهداء کردند، دارای ۱۷۵ صفحه بقطع بزرگ و شامل آهنگهای «کاختی» میباشد که همه با سه صدا نوشته شده. نه اینکه نغمه‌ها يك صدائی بوده و تنظیم‌کننده دو پارتی دیگر را با در نظر گرفتن قاعده هارمونی اضافه کرده باشد. خیر، همان‌طور که قبلاً اشاره کردم هر سه پارتی عیناً همانست که در محل خوانده شده.

در مقدمه این کتاب مختصری هم راجع باین آهنگها نوشته شده که قسمتی از آنرا در این‌جا می‌آورم:

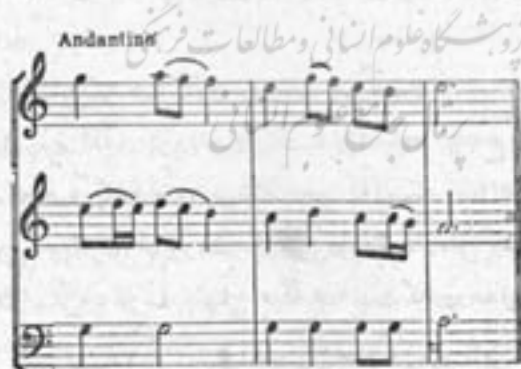
(«کاختی» یکی از زیباترین و غنی‌ترین بخش‌های گرجستان است. هر چند در قدیم مورد هجوم ملل دیگر واقع شده ولی رسوم ملی خود را بخوبی حفظ نموده است.

در میان بسیاری از آثار با ارزش قدیم این ناحیه چیزی که مخصوصاً دارای اهمیت بسیار میباشد « آهنگهای محلی » است و به همین جهت است که موسیقی شناسان توجه مخصوص باین نغمه ها دارند. این آهنگها در ایام سابق بخوبی تحت مطالعه قرار نگرفته بود در صورتیکه از لحاظ هنر موسیقی دارای ارزش و اهمیت زیاد میباشد. آهنگهایی که در این کتاب ملاحظه میشود قسمتی از مواد است که در سالهای ۱۹۵۴ تا ۱۹۵۸ بوسیله هیئتی که زیر سرپرستی و راهنمایی ما بوده اند در محل جمع آوری شده و روی نوار ضبط گردیده است. این هیئت صدها از این آهنگها را ضبط نموده اند که البته چاپ همه آنها کاری دشوار بود. باین جهت جزئی از آنها را در این مجموعه بطبع رسانیده ایم. امیدواریم که این مجموعه برای کسانی که موسیقی ملی گرجستان را مطالعه می کنند و همچنین برای کسانی که دوستدار موسیقی هستند مورد استفاده واقع شود. ۱

از مطالعه این آهنگها چند مطلب را در مییابیم:

- ۱ - بخش وسط و بالا اغلب با فاصله های سوم حرکت میکند.
- ۲ - درخانیه آهنگ فاصله اکتاو و چهارم (پانجم) بکار میرود و آکوردها آخر فاصله سوم ندارد.
- ۳ - فرود اغلب جمله ها بروشی است که در گامهای « شور » و « دشتی » ایران متداولست.

برای نمونه سه جمله آخر از این نغمه ها را از روی کتاب مذکور در این جا نقل میکند. دقت در این جمله ها بخوبی ثابت میکند که بین مقام شور و دشتی ایران (که بیشتر آهنگهای فولکلوری ما هم در همین مایه ها است) با آهنگهای محلی « کاختی » گرجستان رابطه ای وجود دارد.

۱ - کتاب « آهنگهای محلی « کاختی » گرجستان » صفحه ۶ چاپ سال ۱۹۶۲. برای اینکه این کتاب مورد استفاده اهل مطالعه قرار گیرد آنرا عیناً بکتابخانه هنرستان عالی موسیقی اهداء کردم.

موضوع دیگر تنوع سازهای ملی گرجستان است که آنها نیز از نظر شکل و اسم با سازهای ایران شباهت دارد مانند مرثای، زورنا، نقاره، دهل و دایره که عیناً در ایران بهین نام بکار میرود.

سازهای دیگر عبارتست از :

چیانوروی که سازیت شبیه کمانچه با دو سیم

پاندوری که با پنجه مینوازند و سه سیم دارد.

چنگوری که با پنجه میزنند و دارای چهار سیم است.

چونیری که سازیت آرشه ای، برآل خاص علوم انسانی

چنگک که ۶ یا ۷ یا ۱۱ سیم دارد. ۱

در موزه گرجستان تابلوی نقاشی قدیمی دیده شد که نوازنده‌ای را نشان داد و سازی شبیه به «تنبور» و «سه تار» مینواخت. این آلت موسیقی را «ساز» میگویند. در این جا شباهتی در لفظ دیده میشود زیرا در ایران هم به «تار» ساز میگویند. خواهش کردم که از روی تابلو عکس بگیرند و بفرستند ولی هنوز نرسیده است شکل تقریبی آن چنین است:

۱ - در قسمت فولکلور کنسرواتوار تفلیس تمام این سازها موجود بود.

تذکر این نکته نیز بی فایده نیست:

پس از ورود به تفلیس ضمن گفتگو با میزبانان و صحبت از روابط دیرین ایران و گرجستان و اینکه در گذشته عده زیادی از گرجی‌ها با ایران آمده‌اند و حتی هنوز هم در ایران بعضی دارای نام خانوادگی «گرجی» میباشند و همچنین تذکر این مطلب که مردم «قاسم‌آباد» گیلان که دهی است در نزدیکی «رودسر» و از لحاظ لباس و رقص و موسیقی دارای امتیاز و شهرت زیاد هستند، در اصل از مهاجرین گرجی بوده‌اند آنان اشاره کردند که مردم گرجستان از قدیم با آوازخواندن علاقه زیاد داشته و هنوز هم باین هنر توجه زیاد مبذول میدارند. در مهمانخانه‌ای که اقامت داشتیم شب‌ها ارکستری نوازندگی میکرد و کسانی که برای صرف شام با آنجا می‌آمدند همین که سرهاشان از باده ناب گرم میشد بخوانندگی میپرداختند و همانطور که در بالا اشاره شد نغمه‌های ملی خود را با اصوات مختلف می‌سراییدند که بسیار جالب و خوش‌آهنگ بود.

شب آخر توقف در تفلیس در دستوران زیبایی که در پارک قشنگی در بالای کوه ساخته‌اند و منظره‌ای بس دل‌انگیز داشت مهمان بودیم. پس از خوردن غذا‌های لذیذ گرجی که اغلب آنها شباهت بخوراکهای ایرانی داشت مخصوصاً «برانی اسفناج»، جوچه کباب و شیشلیک که گوشت کباب شده را بسبغ کشیده سر میز می‌آورند و نوشیدن شرابها و شامپانی‌های گوناگون که در همانجا تهیه میشود باز صحبت از آوازخواندن شد. استاد موسیقی آقای «گریگور چبیک و اوزه» که حضور داشت آهنگی را آغاز کرد و دو تن از حاضرین با او هم‌آواز شدند و بهین ترتیب چندین آهنگ ملی خود را سه‌صدایی خواندند. مخصوصاً آقایان «جشید کیونا شویلی» و نادر که تخصصی در موسیقی نداشتند اظهار داشتند که آنها گرچه موسیقی‌دان نیستند ولی این آهنگها را طبق سنت و روش دیرین بسادهای مختلف میخوانند و یکبار دیگر خواندن آوازهای محلی را باهم آهنگی طبیعی و بطور دست‌جمعی با اراعه دادند. آقای جشید رئیس

شعبهٔ زبانهای هند و ایران در انستیتوی خاورشناسی آکادمی علوم گرجستان بود که زبان فارسی را نیز بسیار فصیح و خوب صحبت میکردند. آقای نادر هم ایران شناس و بزبان و ادبیات فارسی بخوبی آشنا بودند. ولی هیچکدام حرفهٔ موسیقی نداشتند ولی چنانکه اشاره کردم آهنگها را با اصوات مختلف میخواندند.

درخاتمه باید این نکته را یادآوری کنم که مردم گرجستان در مهمان نوازی و خوشگذرانی و لطیفه گویی شهرت دارند چنانکه ساعتها در سر میز نهار و شام مارا با نقل حکایتها و داستانهای شیرین سرگرم میکردند. روز یکشنبه پس از بازدید موزه از جادهٔ کوهستانی به بیلاق معروفی بنام پاسانائوری رفتیم علاوه بر پذیراییهای گرم میزبانان حتی رانندهٔ اتومبیل هم مارا باز کرد داستانی سرگرم کرد. وی از «تامارا»^۲ ملکهٔ زیبای داستانی گرجستان حکایتها میگفت از جمله اینکه این ملکه محبوب مردم بوده. میگویند وقتی مرده است برادرانش در کوهستان هفت قبر ساخته اند و معلوم نیست او را در کدام يك از این گورها نهاده اند؛ پرسیدیم چرا چنین کرده اند؟ - گفتند گرجستان همواره در قدیم مورد هجوم ملل دیگر بوده باین جهت نخواستند که دشمنان به ملکهٔ آنها دست یابند. حتی معروفست که کشاورزان گرجستان در قدیم همواره لباس رزم به تن داشته اند تا برای کارزار آماده باشند ولی باینکه همیشه در جنگ بوده اند خوش گذرانی و آوازخوانی را فراموش نکرده اند. اکنون دیگر سالیان دراز است که در صلح و صفا بسر میبرند و نغمه های شاد و سرور انگیز میخوانند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی